

STATISTISK ANALYS

Avdelning
Analysavdelningen

Handläggare
Helen Dryler
+46 8 563 087 78
helen.dryler@uka.se

Social snedrekrytering till högskolan – vad betyder uppföljningsålder och klassificering av föräldrarnas utbildningsnivå?

I denna analys har vi undersökt hur känsligt UKÄ:s mått på social snedrekrytering till högskolan är för förändringar utifrån två aspekter. Vi fann att den sociala snedrekryteringen ofta var svagare vid 30 än vid 25 års ålder bland dem som föddes under 1960-talet och fram till och med mitten av 1970-talet. Bland 80-talisterna gäller inte det längre, och bland kvinnor synes snedrekryteringen till och med vara något starkare vid 30 än vid 25 års ålder. Vi fann också att styrkan i den sociala snedrekryteringen ökade när vi ändrade klassificeringen av föräldrarnas utbildningsnivå för några eftergymnasiala utbildningar.

Ju högre utbildning föräldrarna har, desto vanligare är det att man börjar studera i högskolan. Det är ett samband som har fastslagits mer än en gång, och så även i UKÄ-rapporten *Social snedrekrytering till högskolan i historiskt perspektiv – statistisk uppföljning bland födda 1956–1993*.¹ Ett centralt syfte med rapporten var att öka kunskapen om den sociala snedrekryteringen till högskolan, bland annat genom att analysera utvecklingen för en längre tidsperiod. Ett ytterligare syfte var att analyserna skulle bidra till UKÄ:s utveckling av statistiken om social bakgrund och högskolestudier. Rapporten utgör även ett kunskapsunderlag till UKÄ:s tematiska utvärdering av lärosätenas arbete med breddad rekrytering.²

Denna statistiska analys är en fördjupning av ett par aspekter i nämnda UKÄ-rapport. Vi belyser följande två frågor som knyter an till den sociala snedrekryteringen till högskolan:

- Gör det någon skillnad för den sociala snedrekryteringen till högskolan om individerna följs upp till och med 25 eller 30 års ålder?
- Har den sociala snedrekryteringen till högskolan påverkats av att det skett förändringar över tid av hur ett antal eftergymnasiala utbildningar hos föräldrarna klassificeras?

¹ UKÄ (2020), Rapport 2020:18.

² Utvärderingen består av två delar – dels en utvärdering av lärosätenas arbete med breddad rekrytering, dels analyser om snedrekryteringen till högskolan. Såväl UKÄ:s rapport som denna statistiska analys ingår i temautvärderingens analysdel.

Data och variabler

Analyserna har genomförts på samma datamaterial som användes i UKÄ:s rapport 2020:18 om den sociala snedrekryteringen till högskolan. I den rapporten ingår en mer utförlig redogörelse av datamaterial och variabler. Där beskrivs också analysmetoden. Här informerar vi endast mer översiktligt om dessa områden, med undantag för den alternativa klassificeringen av föräldrarnas utbildningsnivå (SUN ny), som vi mer utförligt beskriver i detta avsnitt.³

Datamaterialet har tagits fram av Statistikmyndigheten SCB på uppdrag av UKÄ och innehåller uppgifter från olika register om individers högskoleutbildning, deras föräldrars utbildningsnivå etc. Populationen består av samtliga individer födda mellan 1960 och 1993 som var folkbokförda i Sverige vid 12 års ålder. När uppföljningsåldern är 30 år är den yngsta födelsekullen född 1988. Beroende på vid vilken ålder som övergången till högskolan har följts upp, har individerna också varit folkbokförda vid 25 eller 30 års ålder.

Variabeln föräldrarnas utbildningsnivå

Vi har använt *föräldrarnas utbildningsnivå* för att mäta individernas sociala bakgrund, och om föräldrarnas utbildningsnivå skiljer sig åt har vi valt den högsta av deras respektive utbildning. Klassificeringen har skett enligt nivåklassifikationen i Svensk utbildningsnomenklatur (SUN).⁴ Vi har följt upp övergången till högskolan för personer som har föräldrar med någon av följande utbildningar:

- eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (utan forskarutbildning)
- förgymnasial utbildning (exempelvis svensk grundskola, realskola och folkskola).

Skälet till att vi har valt att beskriva utvecklingen med hjälp av dem som har eftergymnasialt utbildade föräldrar om minst 3 år (utan forskarutbildning) är att den gruppen berörs av den omklassificering som vi genomfört av ett antal utbildningar hos föräldrarna (se avsnittet *Ny indelning av utbildningskategorin längre eftergymnasial utbildning – SUN ny*). Det är också en grupp som fortsätter till högskolan i stor utsträckning (endast de med forskarutbildade föräldrar fortsätter till högskolan i större utsträckning), och därför är det också lämpligt att följa upp den gruppen i analysen av uppföljningsåldrarna 25 och 30 år. För att kunna uttala sig om utvecklingen av den sociala snedrekryteringen behöver gruppen med högutbildade föräldrar relateras till en annan grupp. En lämplig jämförelsegrupp är då de vars föräldrar endast har förgymnasialt utbildade föräldrar, vilka fortsätter till högskolan i minst utsträckning.

³ Den variabeln fanns inte med i UKÄ:s rapport 2020:18.

⁴ SCB (2000), *SUN 2000 Svensk utbildningsnomenklatur, Standard för klassificering av svensk utbildning*. Därefter har SCB lanserat en reviderad version av SUN, nämligen *SUN 2020*. Resultaten som vi presenterar skulle inte förändras om vi hade använt SUN 2020 i stället för SUN 2000. Nivåindelningens struktur är densamma i SUN 2000 och SUN 2020, medan inriktningsklassifikationen har uppdaterats i SUN 2020 på framför allt den mest detaljerade nivån (position 4).

Ny indelning av utbildningskategorin längre eftergymnasial utbildning (SUN ny)

Utbildningsklassificeringen enligt SUN är konstruerad på det sättet att om längden på en viss utbildning förlängs så förändras också nivåklassifikationen i SUN, givet att utbildningen längd har förlängts tillräckligt mycket för att SUN-nivån ska ändras. En sådan förändring av utbildningarnas längd och nivåindelning har skett över tid för ett antal eftergymnasiala utbildningar. Till exempel förlängdes utbildningarna till sjuksköterska, forskollärare och fritidspedagog i och med 1993 års examensordning, medan kortare ingenjörstudier med skilda inriktningar som introducerades under 1980-talet successivt har byggts ut för att från och med mitten av 00-talet generellt sett motsvara tre års studier.⁵ Det innebär att kategorin *eftergymnasial utbildning minst 3 år (utan forskarutbildning)* har fått en mer heterogen sammansättning av olika utbildningar över tid. När föräldrarnas utbildningsnivå indelas enligt SUN (original) kan till exempel kategorin *eftergymnasial utbildning minst 3 år* i de yngre födelsekullarna innehålla både föräldrar som har en sjuksköterske- och en läkarutbildning, medan föräldrar med sjuksköterskeutbildning inte ingår i denna kategori i äldre födelsekullar.

I syfte att följa upp vad den mer heterogena sammansättningen betyder för den sociala snedrekryteringen har vi skapat en ny och egen version av SUN (SUN ny), där vissa utbildningar hos föräldrarna har kodats om. Nämnda utbildningar till sjuksköterska etc. samt några ytterligare eftergymnasiala utbildningar har vi klassificerat om från ”eftergymnasial utbildning 3 år eller längre” till ”eftergymnasial utbildning kortare än 3 år”.⁶ Notera dock att vi inte har haft möjlighet att urskilja samtliga eftergymnasiala utbildningar som har förlängts och ändrat klassificering i SUN.⁷

Resultatet av den nya klassificeringen redovisas i tabell 1. Skillnader mellan den ursprungliga SUN-kodningen (SUN original) och UKÄ:s nya version av SUN (SUN ny) börjar visa sig från och med födelsekullen 1985, och skillnaderna blir sedan större bland födda på 1990-talet. Bland dem som föddes 1993 är det 24,9 procent som enligt den ursprungliga SUN-klassificeringen har föräldrar med en eftergymnasial utbildning om 3 år eller längre. I vår nya version av SUN är denna andel två procentenheter mindre (22,9 procent).

⁵ Högskoleverket (2006), *Högre utbildning och forskning 1945–2005*, Rapport 2006:3.

⁶ Vi har först urskilt samtliga med nivåkod 537 i SUN 2000 (yrkesinriktad utbildning vid universitet och högskola om minst tre, men ej fyra, års studier). Ur denna grupp har vi sedan kodat ner ett antal utbildningar till nivåkod 527 (yrkesinriktad utbildning vid universitet/högskola om minst två men ej tre år) med hjälp av inriktningsmodulen i SUN 2000 (observera att det är SUN 2000 som vi har använt och inte SUN 2020, eftersom vissa inriktningskoder kan skilja sig åt). Utbildningar med följande inriktningskoder har klassificerats om: 143b, 143x, 143a, 725b, 725d, 582b, 726a, 520b, 521b, 522b, 523b, 524b, 525b, 526b, 529b, 540b, 541b, 542b, 543b, 544b, 580b, 581b, 582b, 725a, 725c, 727b, 725f, 723a, 724e, 726b.

⁷ Till exempel har utbildningen till lågstadielärare förlängts över tid, och ändrat klassificering. Men i inriktningskoden i SUN går den utbildningen inte att skilja från mellanstadieläraryt utbildningen, som åtminstone i början av 1980-talet var treårig.

Tabell 1. Andel (%) av dem som föddes 1960–1993 (fem års intervall) som har föräldrar med längre eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (utan forskarutbildning). Jämförelse mellan den ursprungliga kodningen av nivå enligt SUN (SUN original) och en ny version (SUN ny), där ett antal eftergymnasiala utbildningar som har förlängts har exkluderats. Endast personer som var folkbokförda i Sverige vid 12 års ålder ingår.

	Födelseår							
	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1993
Eftergymnasial >= 3 år								
Ursprunglig SUN (SUN original)	10,1	12,6	15,8	19,2	21,1	20,5	22,0	24,9
Ny version av SUN (SUN ny)	10,1	12,6	15,8	19,2	21,0	20,1	20,4	22,9

Utfallsvariabler

Vi har studerat den sociala snedrekryteringen till högskolan med hjälp av två utfallsvariabler:

Påbörjat en svensk högskoleutbildning: Den allra första gången som en person har registrerats som nybörjare i någon högskoleutbildning i Sverige på grundnivå eller avancerad nivå (före läsåret 2007/08 benämnd grundläggande högskoleutbildning). I den officiella statistiken om högskolan används begreppet högskolenybörjare för att beskriva denna nybörjarkategori.

Påbörjat ett långt yrkesexamensprogram: När en person för första gången har påbörjat studier i den svenska högskolan på åtminstone en av de tretton högskoleutbildningar som vi har valt att benämna långa yrkesexamensprogram, nämligen yrkesexamensprogram som leder till läkare, tandläkare, civilingenjör, arkitekt, jurist, psykolog,⁸ apotekare, veterinär, agronom, jägmästare, hortonom, landskapsarkitekt samt ekonom vid Handelshögskolan i Stockholm. Dessa utbildningar är i stor utsträckning desamma som förekommer i en statlig utredning från början av 1990-talet om social snedrekrytering till högre studier.⁹

Uppföljningsåldern för att registreras antingen som nybörjare i högskolan eller som nybörjare på långa yrkesexamensprogram är 25 eller 30 år. Det framgår av respektive figur vad uppföljningsåldern är.

⁸ Före 1982 är det endast påbyggnadslinjen till psykolog som har medräknats.

⁹ Erikson och Jonsson (1993), *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*, SOU 1993:85.

Vad betyder uppföljningsålder?

Vanligen beskriver UKÄ den sociala snedrekryteringen till högskolan till och med det år personerna fyller 25. Det vi nu undrar är om snedrekryteringen ser annorlunda ut om uppföljningsåldern sker vid en senare tidpunkt. Vi tar oss an frågan genom att redovisa hur den sociala snedrekryteringen har utvecklats över tid både när uppföljningsåldern är 25 och 30 år. Är det kanske så att de som fortsätter till högskolan i minst utsträckning i någon mån kommer ikapp när de blir äldre? Och är mönstret detsamma över tid?

I den officiella statistik om högskolan som UKÄ redovisar finns uppgifter om hur den sociala sammansättningen ser ut i högskolan för högskolenybjörjare i olika åldrar. Där framgår att det är ovanligare med lågutbildade föräldrar bland yngre nybjörjare än vad det är bland äldre.¹⁰ Från detta faktum kan vi dock *inte* dra slutsatsen att snedrekryteringen är större bland yngre än bland äldre nybjörjare. Att den sociala sammansättningen skiljer sig åt mellan åldersgrupperna i högskolan hänger nämligen åtminstone delvis ihop med att det i befolkningen som helhet är mer ovanligt bland unga än äldre att ha lågutbildade föräldrar.¹¹ Det vi vill undersöka här är i stället det som vi redan nämnt, det vill säga om de som har lågutbildade föräldrar påbörjar högskolestudier vid en jämförelsevis högre ålder än de som har högutbildade föräldrar. Om så är fallet kommer sambandet mellan social bakgrund och högskolestudier att vara svagare vid 30 än vid 25 års ålder.

Snedrekryteringen till högskolan är särskilt stark om man jämför individer uppvuxna i hem med högutbildade föräldrar med individer som har förgymnasialt utbildade föräldrar. Av den anledning analyserar vi gruppen med längre eftergymnasialt utbildade föräldrar (tre år, men utan forskarutbildning) i relation till gruppen som har förgymnasialt utbildade föräldrar.¹² Den äldsta kullen är född 1960, medan födelsekullen 1988 är den yngsta där uppföljningen har kunnat ske både vid 25 och 30 års ålder.

Varför kan uppföljningsålder påverka den sociala snedrekryteringen?

Även om vi i första hand avser att empiriskt pröva om sambandet mellan social bakgrund och högskolestudier påverkas av vid vilken ålder vi följer upp individernas övergång till högskolan, så vill vi inleda med frågan *varför* vi tror att det kan vara på det sättet.

En anledning är att det finns tidigare empiri som pekar mot detta. I en statlig utredning från 1993 framgår att den sociala snedrekryteringen är mindre för personer i åldersintervallet 25–30 år än för personer 17–24 år.¹³ Vad beror det på? Utredarna lyfter fram att barn uppvuxna i olika klasser kan ha olika strategier inför högre studier, där unga från arbetarklassen i större utsträckning än unga från

¹⁰ Se tabell 1 (tabellbilagan) i UKÄ och SCB (2020), *Högskolenybjörjare 2019/20 och doktorandnybjörjare 2018/19 efter föräldrarnas utbildningsnivå*, Statistiska meddelanden UF 20 SM 2020.

¹¹ Ibid. Se tabell 10 (tabellbilagan).

¹² Gruppen med forskarutbildade föräldrar tillhör förstås också dem som har högutbildade föräldrar. De har också den allra största övergången till högre studier, men eftersom gruppen är liten har vi valt att koncentrera analysen på den grupp som inbegriper ett större antal individer, nämligen gruppen som har föräldrar med en längre eftergymnasial utbildning (utan forskarutbildning).

¹³ Erikson och Jonsson (1993), SOU 1993:85. Övergången till universitetsstudier följdes för *inskrivningsåren* 1967–1990. Den sociala bakgrunden mättes med hjälp av föräldrarnas sociala klasstillhörighet.

högre tjänstemannahem kan förväntas förvärvsarbeta innan de börjar i högskolan. Arbetarklassbarnens högskolestart senareläggs i och med detta och sker vid en högre ålder.

Givet att strategierna skiljer sig åt har personer från arbetarklasshem, eller som har föräldrar med låg utbildning, under några decennier kunnat dra fördel av att arbetslivserfarenhet har varit grund både för behörighet och urval till högskolan. Men varför personer uppvuxna i hem med lågutbildade föräldrar tillämpar strategin att förvärvsarbeta innan de börjar studera i högskolan är förstas ytterligare en fråga. En orsak kan vara att betygen inte räcker till för att komma in på den högskoleutbildning man önskar studera på. I gymnasieskolan har elever från hem där föräldrarna är högutbildade i genomsnitt högre betygspoäng än vad elever har från andra hemförhållanden,¹⁴ och barn till lågutbildade föräldrar har då kanske i jämförelsevis större utsträckning behövt använda sig av arbetslivserfarenhet som merit när de söker till högskolan. Ett ytterligare skäl till en senareläggning av högskolestarten kan hänga samman med att barn till lågutbildade föräldrar i lägre grad än andra studerar på högskoleförberedande utbildningar i gymnasieskolan,¹⁵ och de kan då behöva lägga tid på yrkesarbete eller på att komplettera sina gymnasiebetyg för att bli behöriga.

Vi fördjupar oss inte mer nu i frågan om varför personer med olika social bakgrund kan ha skilda strategier för när de börjar i högskolan. I stället undrar vi om det finns något skäl till att betydelsen av uppföljningsålder kan variera över tid. Ett skäl skulle kunna hänga samman med arbetslivserfarenhet som grund både för behörighet och urval vid tillträdet till högskolan. Regleringen om arbetslivserfarenhet (ofta benämnd 25:4-regeln) infördes i högskoleförordningen hösten 1977, och kvarstod sedan, om än i lite olika skepnader, fram till och med 2007. Sedan 2008 har det dock varit möjligt för lärosätena att fortsatt använda arbetslivserfarenhet som grund inom ramen för lokalt beslutade urvalsgrunder, men det finns inte längre någon koppling till att den som antas till en utbildning behöver ha fyllt 25 år.¹⁶ Betyder det att uppföljningsåldern inte gör någon skillnad (alternativt en mindre skillnad) för den sociala snedrekryteringen i de yngre födelsekullarna?

Vi ska snart besvara den frågan. Men först vill vi tillägga att man nog inte kan förvänta sig någon större skillnad i social snedrekrytering vid 30 års ålder jämfört med vid 25 års ålder, eftersom den stora majoriteten av en födelsekull ändå har börjat högskolan redan vid 25 års ålder.¹⁷

¹⁴ Se till exempel Skolverket (2019), *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2019*, PM 2019-12-11.

¹⁵ Se till exempel UKÄ och SCB (2020), *Högskolenybjörjare 2019/20 och doktorandnybjörjare 2018/19 efter föräldrarnas utbildningsnivå*, Statistiska meddelanden UF 20 SM 2020. I äldre födelsekullar motsvaras högskoleförberedande program i gymnasieskolan närmast av studieförberedande program eller teoretiska linjer.

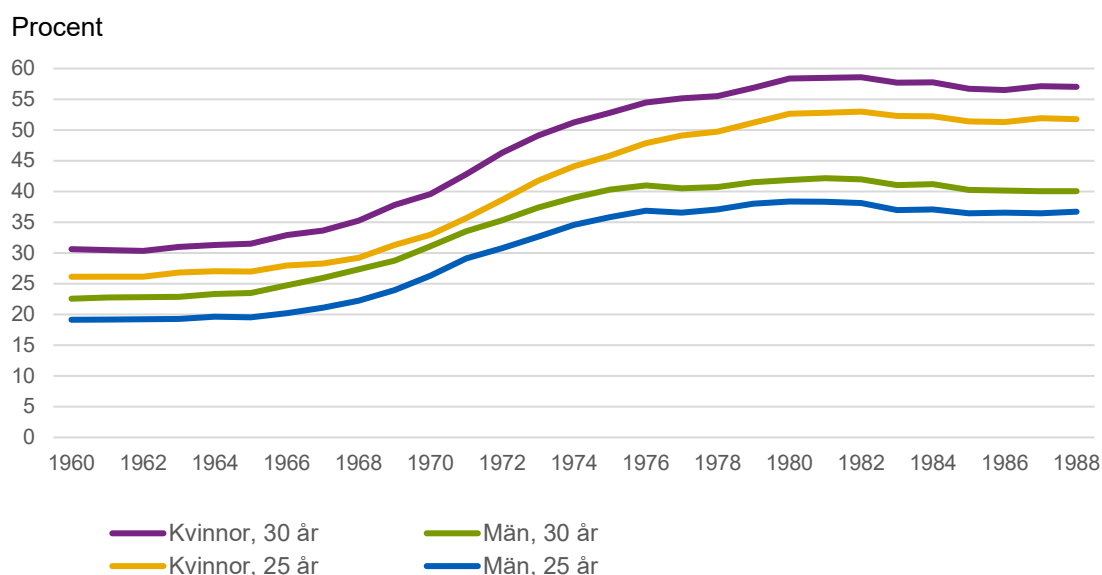
¹⁶ Genom lokalt beslutade urvalsgrunder kan ett lärosäte anta studenter på andra grunder än betyg och högskoleprov. Lärosätena får själva tillämpa denna urvalsgrund för högst en tredjedel av platserna. Se 7 kap. 13 § och 23 § högskoleförordningen. Denna möjlighet infördes redan höstterminen 2003, men då fick lärosätena använda lokala urvalsgrunder till högst tio procent av utbildningsplatserna.

¹⁷ Se till exempel figur 1 i denna analys. I SOU 1993:85 nämner Erikson och Jonsson att den sociala snedrekryteringen visserligen är mindre i den äldre åldersgruppen 25–30 år, men att det inte påverkar snedrekryteringen på den totala nivån särskilt mycket eftersom det är få som påbörjar universitetsstudier i den åldersgruppen.

Fler har börjat i högskolan vid 30 års ålder än vid 25 – men skillnaden är liten

Av figur 1 framgår att andelen nybörjare i högskolan i de olika födelsekullarna är större vid 30 än vid 25 års ålder, vilket gäller för båda könen samt för samtliga födelsekohorter (födda 1960–1988). Det är i det närmaste självklart att det ser ut på det viset i den svenska högskolan, men hur många fler har då påbörjat högskolestudier vid 30 jämfört med 25 års ålder? Som exempel hade 52 procent av kvinnorna födda 1988 påbörjat någon högskoleutbildning senast vid 25 års ålder, och vid 30 års ålder hade andelen stigit till 57 procent. Bland männen steg andelen högskolenybörjare från 37 till 40 procent i motsvarande åldrar. Den stora majoriteten övergångar till högskolan har således skett redan vid 25 års ålder.

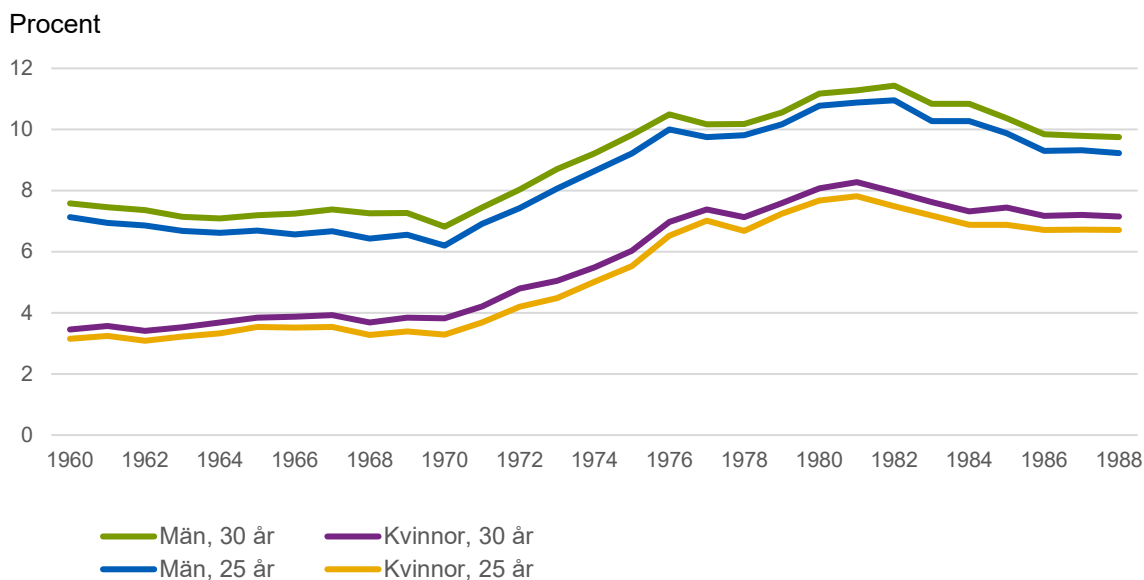
Figur 1. Andelen av de kvinnor och män som föddes 1960–1988 som har påbörjat en svensk högskoleutbildning senast vid 25 respektive 30 års ålder. Individerna har varit folkbokförda i Sverige både vid 12 och 25/30 års ålder.

Också på de långa yrkesexamensprogrammen har fler börjat studera vid 30 års ålder

Det är även en större andel bland såväl kvinnor som män som har börjat på något långt yrkesexamensprogram vid 30 än vid 25 års ålder (se figur 2). Om man mäter förändringen i procentenheter är uppgången mindre för de långa yrkesexamensprogrammen jämfört med högskolan totalt sett, men det hänger åtminstone delvis ihop med att det är betydligt vanligare att börja i högskolan totalt sett än att börja på något långt yrkesexamensprogram. Bland födda 1988 hade 6,7 procent av kvinnorna fortsatt till ett längre yrkesexamensprogram senast vid 25 års ålder, medan 7,2 procent hade gjort detsamma vid 30 års ålder. För männens del steg övergångsandelens från 9,2 till 9,8 procent.

Figur 2. Andelen av de kvinnor och män som föddes 1960–1988 som har påbörjat ett långt yrkesexamensprogram senast vid 25 respektive 30 års ålder. Individerna har varit folkbokförda i Sverige både vid 12 och 25/30 års ålder.

Fler börjar i högskolan bland 70-talisterna

Förutom att övergångsandelarna till högskolan skiljer sig åt beroende på uppföljningsålder, är den också olika för olika födelsekullar. I figur 1 finner vi till exempel en stor uppgång av andelen som går vidare till högskolestudier bland 70-talisterna, och det gäller både när individerna följs upp vid 25 och 30 års ålder. Därefter, och fram till och med födda 1988, har övergångsandelarna varit relativt stabila oavsett uppföljningsålder. Även på de längre yrkesexamensprogrammen kan vi registrera en ökad övergång bland 70-talisterna – såväl till och med 25 som 30 års ålder (se figur 2).

För kvinnliga 80-talister är snedrekryteringen till högskolan större vid 30 år än 25 år

Mildras då den sociala snedrekryteringen vid 30 års ålder jämfört med vid 25 års ålder, eller hur ser det ut? Har det skett någon förändring över tid?

För att kunna besvara på frågan tar vi hjälp av oddskvoter, vilket är ett lämpligt mått för att mäta den sociala snedrekryteringen över tid. Gruppen med förgymnasialt utbildade föräldrar utgör referenskategori, och har genomgående värde 1. Gruppen vars föräldrar har tillägnat sig en minst treårig eftergymnasial utbildning (utan forskarutbildning) jämförs med referenskategori. Ju högre oddskvoten är för dem som har eftergymnasialt utbildade föräldrar, desto större är skillnaden i övergång till högskolan mellan de två grupperna, och desto starkare är alltså snedrekryteringen.¹⁸

¹⁸ Fördelen med denna metod för att mäta social snedrekrytering över tid har UKÄ belyst i rapporten 2020:18.

När vi tillämpar denna metod finner vi att uppföljningsåldern inte gjorde någon nämnvärd skillnad för snedrekryteringen bland kvinnor födda mellan 1960 och fram till och med mitten av 1970-talet (se figur 3). För männens del var dock snedrekryteringen (i motsvarande födelsekullar) svagare vid 30 års ålder än vid 25. Bland män födda 1960 med eftergymnasialt utbildade föräldrar (tre år, men utan forskarutbildning) var exempelvis oddskvoten 11,7 vid uppföljningsåldern 25 år och 10,8 vid uppföljningsåldern 30 år.

Bland födda i slutet av 1970-talet och under 1980-talet förändras bilden för bägge könen. Den sociala snedrekryteringen är nu densamma vid 25 och 30 års ålder för männen. Och bland kvinnor är det till och med så att snedrekryteringen nu är något starkare vid 30 års ålder än vid 25 års ålder. I födelsekullen 1988 var till exempel oddskvoten 8,8 för kvinnorna vid 30 års ålder och 8,1 vid 25 års ålder.

På de långa yrkesexamensprogrammen gör uppföljningsålder ingen skillnad för snedrekryteringen bland 80-talister

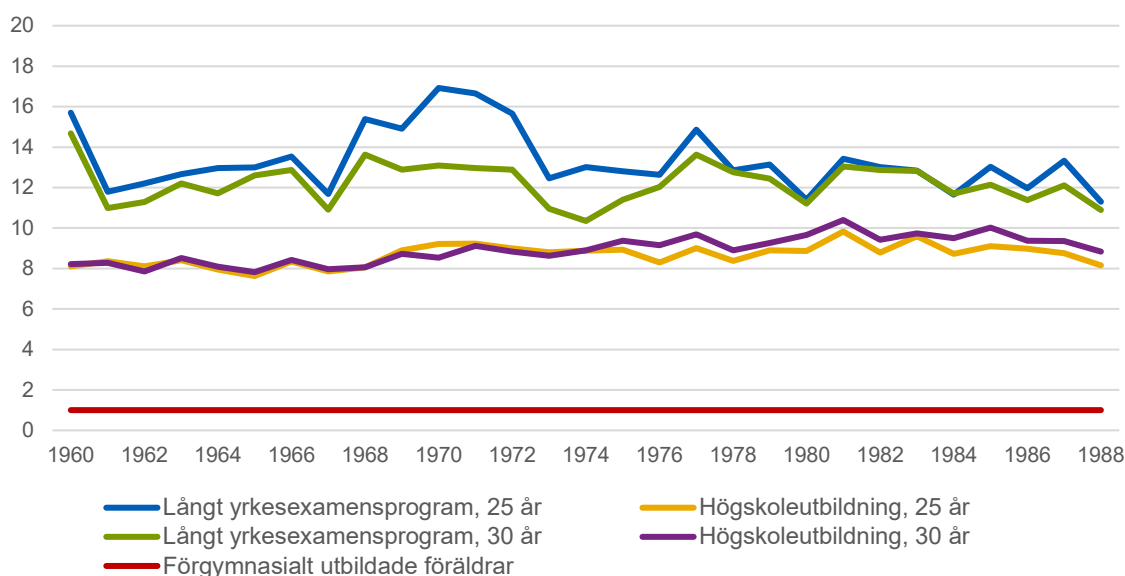
Utvecklingen för kvinnor och män liknar varandra avseende långa yrkesexamensprogram. För båda könen gäller att den sociala snedrekryteringen till de långa yrkesexamensprogrammen är svagare vid 30 än vid 25 års ålder bland födda under 1960-talet fram till och mitten av 1970-talet. Därefter, och fram till och med den yngsta födelsekullen 1988, är snedrekryteringen någorlunda lika oavsett uppföljningsålder.¹⁹

¹⁹ I de fyra yngsta födelsekullarna är snedrekryteringen för kvinnor något svagare vid 30 än vid 25 års ålder. Men om man jämför samtliga födelsekullar under 1980-talet med 1960-talets och 1970-talets (den första halvan åtminstone), ser uppföljningsåldern ut att göra mindre skillnad för 1980-talets födelsekullar jämfört med äldre födelsekullar.

Figur 3. Relativ chans (oddskvot) för kvinnor och män som föddes 1960–1988 att påbörja (1) en svensk högskoleutbildning och (2) ett långt yrkesexamensprogram. Uppföljningsåldern är 25 respektive 30 år. Gruppen med eftergymnasialt utbildade föräldrar (minst 3 år, men utan forskarutbildning) motsvarar de fyra översta linjerna och jämförs med gruppen med förgymnasialt utbildade föräldrar (referenskategori med värde 1).²⁰

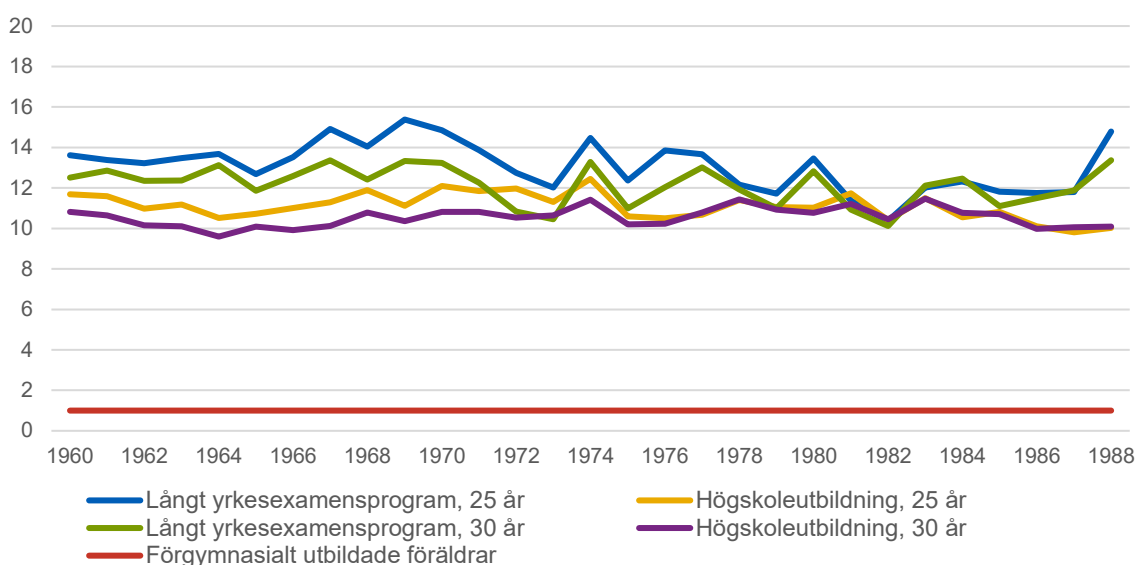
Kvinnor

Oddsquot

Män

Oddsquot

²⁰ Referenskategori för förgymnasialt utbildade föräldrar består egentligen av fyra olika referens kategorier (dock alltid med värde 1), eftersom oddsen är framräknade för fyra typer av övergångar (högskoleutbildning 25 år, högskoleutbildning 30 år etc.).

Uppföljningsålder – resultat i sammanfattning

- I denna uppföljning ingår födda mellan 1960 och 1988. De flesta kvinnor och män har börjat i högskolan redan vid 25 års ålder, även om en del börjar studera högre upp i åldrarna. Bland födda 1988 var det exempelvis 52 procent av kvinnorna och 37 procent av männen som hade påbörjat en högskoleutbildning vid 25 års ålder. Motsvarande övergångsandelar var 57 och 40 procent vid 30 års ålder. I samma födelsekull (1988) hade 6,7 procent av kvinnorna och 9,2 procent av männen påbörjat ett långt yrkesexamensprogram vid 25 års ålder. Motsvarande övergångsandelar vid 30 års ålder var 7,2 och 9,8 procent.
- Den sociala snedrekryteringen till högskolan totalt sett (alla högskoleutbildningar) var en gång i tiden svagare för män vid 30 års ålder jämfört med vid 25 (män födda 1960 till och med mitten av 1970-talet). Men den skillnaden har därefter försvunnit (fram till och med födda 1988). Bland kvinnor födda i slutet av 1970-talet eller på 1980-talet är den sociala snedrekryteringen till och med starkare vid 30 än vid 25 års ålder (i äldre födelsekullar gjorde uppföljningsåldern ingen skillnad för kvinnorna).
- Till de långa yrkesexamensprogrammen var den sociala snedrekryteringen (för både kvinnor och män) starkare vid 25 än 30 års ålder bland födda under 1960-talet och den första halvan av 1970-talet. Bland 80-talisterna är den sociala snedrekryteringen ungefär densamma till de långa yrkesexamensprogrammen oavsett om uppföljningsåldern är 25 eller 30. Det gäller båda könen.

Vad betyder klassificeringen av föräldrarnas utbildningsnivå?

I den officiella statistiken om högskolan tar UKÄ hjälp av svensk utbildningsnomenklatur (SUN) för att kategorisera föräldrarnas utbildningsnivå. Det finns emellertid en inbyggd svårighet med SUN-klassificeringen när man studerar den sociala snedrekryteringen till högskolan över tid. När en utbildning förlängs så byter den klassificering i SUN, under förutsättning att den har förlängts tillräckligt mycket för att hamna på en annan nivå. Det innebär att en och samma utbildning kan klassificeras på olika nivåer över tid.

I vårt datamaterial har vi uppmärksammat att flera kortare eftergymnasiala utbildningar (kortare än 3 år) hos föräldrarna har ändrat klassificering i SUN under den period som vi studerar. Det är till största delen de yngsta födelsekullarna som har berörts av förändringarna. I dessa födelsekullar förekommer det att föräldrarnas utbildningsnivå har klassificerats som längre eftergymnasial utbildning (3 år, men utan forskarutbildning), medan samma utbildning har klassificerats som kortare eftergymnasial utbildning (mindre än 3 år) i äldre födelsekullar. Det betyder att vi möjligen överskattar föräldrarnas utbildningsnivå för ett antal individer i de yngre födelsekullarna.²¹ Eftersom det är vanligare att börja i högskolan om föräldrarna har en längre än en kortare eftergymnasial utbildning, kan det i sin tur innebära att vi underskattar den sociala snedrekryteringen till högskolan för gruppen med högutbildade föräldrar i relation till andra grupper.

På ett sätt är de "förlängda" eftergymnasiala utbildningarna inte desamma över tid. Förutom att de har blivit längre kan själva innehållet ha förändrats och blivit mer akademiskt med krav på självständigt examensarbete. Men vi kan också tänka oss föräldrars utbildningsnivå som en del i en hierarkisk struktur av nivåer. I samband med att vissa eftergymnasiala utbildningar har förlängts och ändrat klassificering har exempelvis utbildningar till högskoleingenjör och civilingenjör hamnat på samma utbildningsnivå fastän man nog med fog kan hävda att de ligger på olika nivåer i utbildningsstrukturen. De yrken som de är tänkta att leda till har också olika klassificeringar i till exempel den socioekonomiska indelningen (SEI).²²

Mot den bakgrunden har vi följt upp om förlängningen av ett antal eftergymnasiala utbildningar hos föräldrarna har inverkat på den sociala snedrekryteringen. Tyvärr har det inte varit möjligt att koda om samtliga utbildningar som har förlängts.²³ Men även om vårt test inte är fullständigt, bör det ändå ge en indikation på om den förändrade klassificeringen har haft någon betydelse för den sociala snedrekryteringen. Uppföljningen avser både övergången till högskolans alla utbildningar och mer specifikt till de långa yrkesexamensprogrammen. Personerna är födda mellan 1960 och 1993, och har följts till och med det år de fyllde 25.

²¹ För mer information, samt jämförelser mellan SUN i original (SUN original) och en egen version som UKÄ skapat (SUN ny), se avsnittet *Data och variabler*.

²² Att det finns personer med olika utbildningar (exempelvis högskoleingenjör och civilingenjör) som ändå arbetar i yrken som liknar varandra enligt SEI förändrar inte det faktumet. Det vi syftar på här är närmast att det är mer eller mindre sannolikt att arbeta i ett yrke utifrån vilken utbildning man har. Se SEI, yrkesförteckning version 2020-04-16: https://www.scb.se/contentassets/22544e89c6f34ce7ac2e6fefbda407ef/sei_index_webb_20200416.pdf

²³ Utbildningar som har kodats om från längre eftergymnasial utbildning till kortare är bland annat förskollärare, högskoleingenjör (olika inriktningar), receptarie och sjuksköterska (grundutbildning). För mer information se avsnittet *Data och variabler*.

Nybjörjare i högskolan – snedrekryteringen förstärks med en annan utbildningsklassificering

I figur 4 redovisar vi den sociala snedrekryteringen till högskolan totalt sett (alla högskoleutbildningar) med hjälp av två versioner av gruppen med längre eftergymnasialt utbildade föräldrar – *SUN original* respektive *SUN ny*. *SUN original* motsvarar den ”vanliga” *SUN*, det vill säga den som UKÄ brukar använda sig av i till exempel den officiella statistiken om högskolan. *SUN ny* är i stället vår justerade variant av *SUN*, där vissa längre eftergymnasiala utbildningar hos föräldrarna har kodats om till kortare eftergymnasiala utbildningar. Det betyder att i *SUN ny* har vissa eftergymnasiala utbildningar som har förlängts över tid behållit sin ursprungliga klassificering (de klassificeras som kortare eftergymnasial utbildning i samtliga födelsekullar).

I figuren framgår utvecklingen av den sociala snedrekryteringen för kullar födda mellan 1960 och 1993. Till och med dem som föddes i början av 1980-talet spelar det ingen roll hur vi väljer att klassificera föräldrarnas eftergymnasiala utbildningar, det vill säga om vi använder *SUN original* eller *SUN ny*. Anledningen är förmodligen att det är ett litet antal personer som har berörts av att vissa högskoleutbildningar har förlängts för föräldrarna. Men från och med årskullarna födda i slutet av 1980-talet framträder en viss skillnad i snedrekrytering beroende på hur föräldrarnas utbildningsnivå har kodats. Det gäller för båda könen.

Bland kvinnor i den yngsta födelsekullen, födda 1993, var oddskvoten 6,6 för dem med eftergymnasialt utbildade föräldrar om tre år eller längre (föräldrarnas utbildningsnivå kodad enligt *SUN original*) att påbörja högskolestudier. Personer med förgymnasialt utbildade föräldrar utgör referens (värde 1). När vi klassificerar om föräldrarnas utbildningsnivå med hjälp av *SUN ny* ökar oddskvoten till 7,0 – vilket således visar på en starkare social snedrekrytering. Motsvarande jämförelse bland männen är 7,9 (*SUN original*) och 8,4 (*SUN ny*).

Ändå minskar snedrekrytering över tid också med en annorlunda utbildningsklassificering

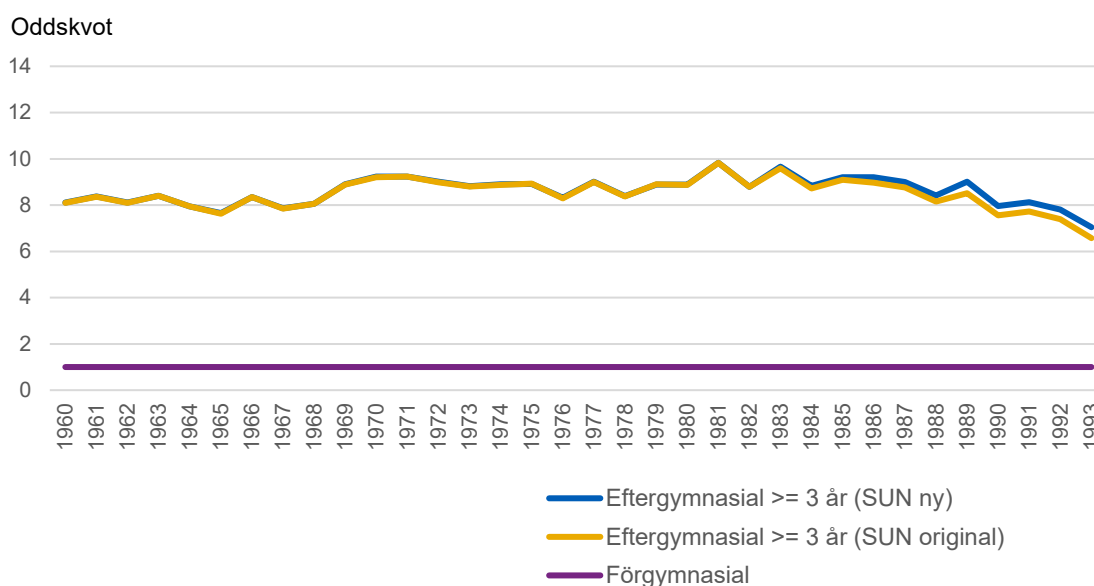
När vi använder oss av den ursprungliga *SUN* (*SUN original*) för att klassificera föräldrar med en längre eftergymnasial utbildning (minst 3 år, men utan forskarutbildning) kan vi i figur 4 utläsa en minskad snedrekrytering till högskolan i de yngre födelsekullarna för båda könen, även om minskningen är tydligast bland männen.

När vi istället följer upp utvecklingen med hjälp av vår egenkonstruerade version av *SUN* (*SUN ny*) kan vi konstatera två saker. För det första kan vi urskilja en trend av minskad snedrekrytering i de yngre födelsekullarna – resultaten av uppföljningen är således desamma oberoende av om vi använder *SUN original* eller *SUN ny*. För det andra kan vi också konstatera att utjämningsgraden över tid är något svagare när föräldrar med en längre eftergymnasial utbildning har klassificerats i enlighet med *SUN ny*. Skillnaden i utjämningsgrad förefaller dock ganska marginell. Men förmodligen skulle skillnaden ha varit större om vi hade förmått ta hänsyn till samtliga högskoleutbildningar som har förlängts över tid.

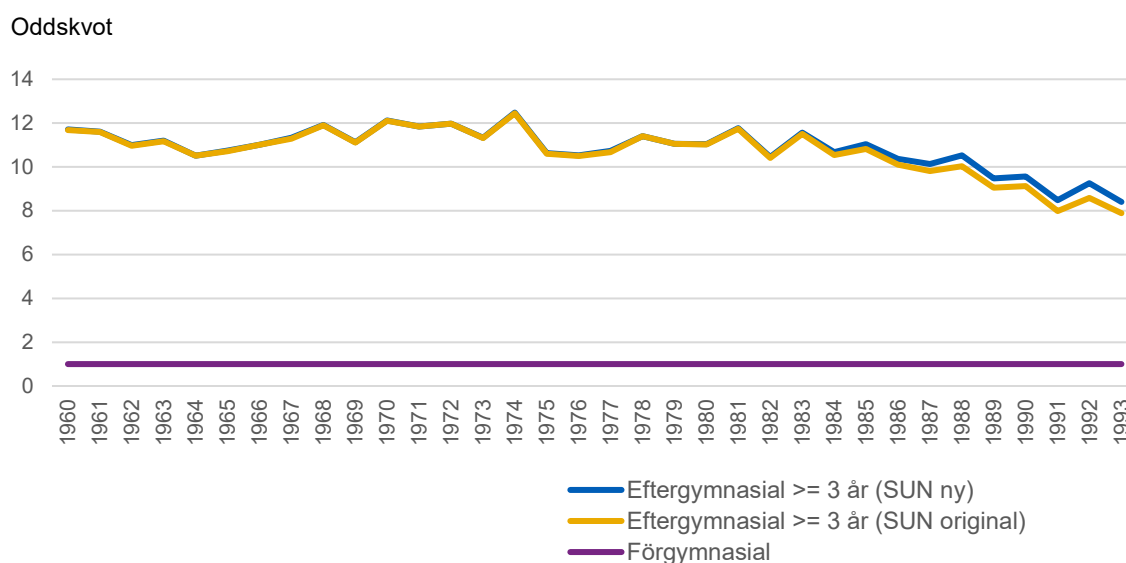
Sannolikt är det också så att problemet med föräldrar som har ”förlängda” utbildningar kommer att öka i framtiden. Skälet är att föräldrar med sådana utbildningar med tiden kommer att utgöra en allt större andel i den grupp som har högutbildade föräldrar (utan forskarutbildning).

Figur 4. Relativ chans (oddskvot) för kvinnor och män som föddes 1960–1993 att påbörja en svensk högskoleutbildning senast vid 25 års ålder utifrån föräldrarnas utbildningsnivå. Gruppen som har föräldrar med minst treårig eftergymnasial utbildning (utan forskarutbildning) jämförs med dem som har förgymnasialt utbildade föräldrar (motsvarar värde 1). Två versioner av gruppen med eftergymnasialt utbildade föräldrar redovisas (SUN ny respektive SUN original). Individerna har varit folkbokförda i Sverige både vid 12 och 25 års ålder.

Kvinnor

Män

Långa yrkesexamensprogram – ny utbildningsklassificering påverkar snedrekryteringen ...

I figur 5 redovisar vi den sociala snedrekryteringen till de långa yrkesexamensprogrammen utifrån de två versionerna av högutbildade föräldrar (minst treåriga eftergymnasiala utbildningar, men utan forskarutbildning). Från och med födda i mitten av 1980-talet kan vi urskilja en viss skillnad i oddskvot beroende på hur vi har klassificerat högutbildade föräldrar (utan forskarutbildning): För dem som föddes mellan 1988 och 1993 är oddskvoten ungefär 0,5 högre när vi har använt SUN ny i stället för SUN original. Den sociala snedrekryteringen till långa yrkesexamensprogram är sålunda starkare när individer vars föräldrar har ”förlängda” eftergymnasiala utbildningar har exkluderats från gruppen med högutbildade föräldrar.

Oddskvoten är till exempel 8 bland kvinnor födda 1993 vars föräldrar har en längre eftergymnasial utbildning i förhållande till dem vars föräldrar endast är förgymnasialt utbildade när längre eftergymnasiala utbildningar har klassificerats enligt SUN original. När vi exkluderar ett antal kvinnor vars föräldrar har eftergymnasiala utbildningar som har förlängts ökar oddskvoten till 8,5 (SUN ny). Bland männen ökar oddskvoten från 9,5 (SUN original) till 10,0 (SUN ny).

... men ännu påverkas inte utvecklingen

Även om vi har kunnat identifiera att den sociala snedrekryteringen till de långa yrkesexamensprogrammen påverkas av vilka som ingår i gruppen som har högutbildade föräldrar, är utvecklingen över tid någorlunda densamma oavsett hur föräldrarnas utbildningsnivå klassificeras (SUN original eller SUN ny). I båda fallen verkar det nämligen ha skett en liten utjämning om man ser det i ett långt perspektiv, det vill säga om man jämför födda under 1990-talets inledande år med födda på 1960-talet.²⁴

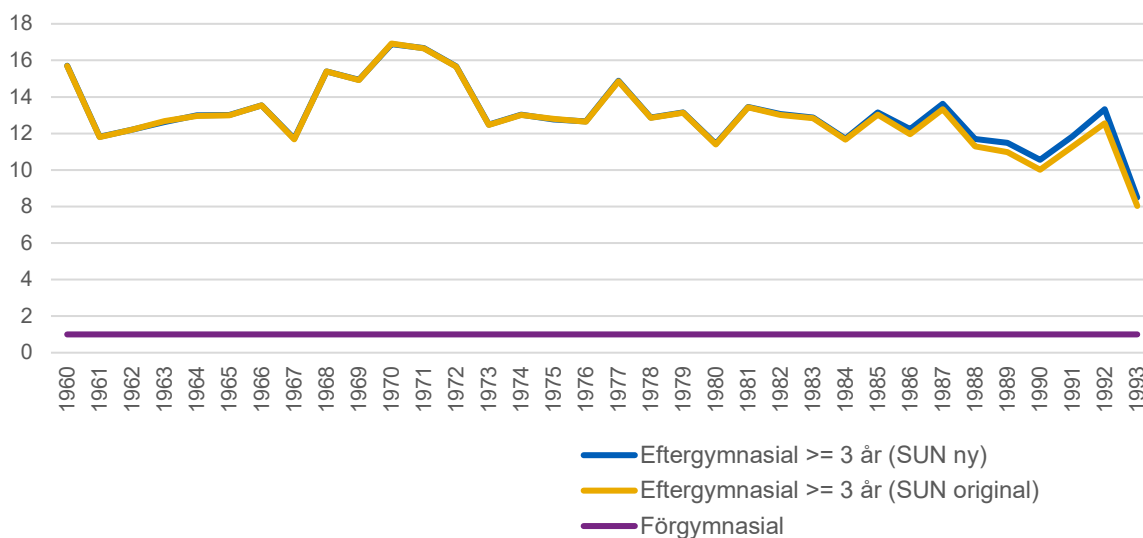
I samband med analysen av den sociala snedrekryteringen till högskolan totalt sett (alla högskoleutbildningar) uppmärksammade vi att det med tiden kommer att bli allt fler i gruppen med högutbildade föräldrar som har föräldrar med ”förlängda” eftergymnasiala utbildningar. Det innebär att det kommer att bli svårare att tolka utvecklingen över tid av den sociala snedrekryteringen. Den slutsatsen gäller också för den sociala snedrekryteringen till specifikt de långa yrkesexamensprogrammen i högskolan.

²⁴ För kvinnor som föddes 1992 är dock snedrekryteringen starkare jämfört med ett par av 1960-talets födelsekullar, och ännu starkare när vi exkluderar dem som har föräldrar med ”förlängda” eftergymnasiala utbildningar ur gruppen med högutbildade föräldrar. Men sammantaget gör vi alltså bedömningen att det har skett en viss minskning av den sociala snedrekryteringen till de långa yrkesexamensprogrammen i ett längre perspektiv. Det gäller oberoende av hur vi klassificerar högutbildade föräldrar.

Figur 5. Relativ chans (oddskvot) för kvinnor och män som föddes 1960–1993 att påbörja ett långt yrkesexamensprogram senast vid 25 års ålder utifrån föräldrarnas utbildningsnivå. Gruppen som har föräldrar med minst treårig eftergymnasial utbildning (utan forskarutbildning) jämförs med dem som har förgymnasialt utbildade föräldrar (motsvarar värde 1). Två versioner av gruppen med eftergymnasialt utbildade föräldrar redovisas (SUN ny respektive SUN original). Individerna har varit folkbokförda i Sverige både vid 12 och 25 års ålder.

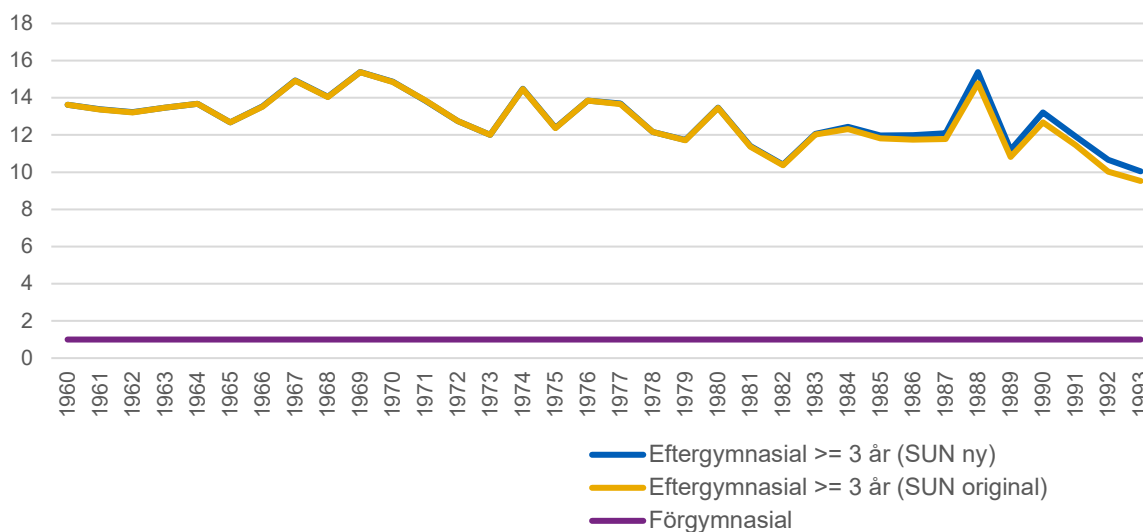
Kvinnor

Oddskvot

Män

Oddskvot

Klassificering av föräldrarnas utbildningsnivå – resultat i sammanfattning

- Bland födda under 1960- och 1970-talet samt större delen av 1980-talet är det sällsynt att föräldrarna har eftergymnasiala utbildningar som har förlängts och ändrat klassificering från kortare eftergymnasial utbildning (mindre än 3 år) till längre eftergymnasial utbildning (minst 3 år, men utan forskarutbildning). I dessa födelsekullar påverkas därför inte den sociala snedrekryteringen av om vi mäter föräldrarnas högsta utbildningsnivå med den ursprungliga SUN (SUN original) eller vår egen version av SUN (SUN ny).
- Från och med årskullarna födda i slutet av 1980-talet och fram till och med födda 1993 framträder en viss skillnad i snedrekrytering beroende på hur föräldrar med eftergymnasiala studier klassificeras. Det gäller för såväl kvinnor som män, och det gäller både för övergången till högskolan totalt sett och till de långa yrkesexamensprogrammen. Den sociala snedrekryteringen är starkare när vi använder SUN ny jämfört med SUN original. Samtidigt är vår bedömning är att det rör sig om en måttlig skillnad.
- Oavsett klassificering (SUN ny eller SUN original) har det skett en minskning av den sociala snedrekryteringen när gruppen med längre eftergymnasialt utbildade föräldrar (minst 3 år, men utan forskarutbildning) jämförs med gruppen med förgymnasialt utbildade föräldrar (gäller speciellt till högskolan totalt sett, och i mindre grad till de långa yrkesexamensprogrammen). Men minskningen är svagare när vi har använder SUN ny för att klassificera föräldrarnas utbildningsnivå, vilket förstås är en logiskt följd av att den sociala snedrekryteringen är starkare när vi använde SUN ny i stället för SUN original.

Slutsatser

Alder vid uppföljning

Det är fler som börjar i högskolan vid 30 än vid 25 års ålder, även om majoriteten har börjat redan vid fyllda 25. Att fler börjar i högskolan behöver dock inte betyda att den sociala snedrekryteringen mildras. Detta stöds av att vi bland dem som föddes under 1980-talet inte fann någon svagare snedrekrytering vid 30 års ålder än vid 25. Det var till och med så att bland kvinnor födda på 1980-talet var snedrekrytering något starkare till högskolan i sin helhet (alla utbildningar) vid 30 än vid 25 års ålder. Att fler studenter i högskolan inte är någon kungsväg för att mildra den sociala snedrekryteringen fann UKÄ också i en rapport från 2020.²⁵

Men samtidigt får vi inte glömma bort att den sociala snedrekryteringen faktiskt var svagare vid 30 års ålder än vid 25 för ett antal kullar födda under 1960-talet och 1970-talet (speciellt för män). Hur kommer det sig? En möjlig förklaring är att i dessa födelsekullar har barn från studieovana hem i jämförelsevis stor utsträckning kunnat dra nytta av arbetslivserfarenhet som grund för behörighet och urval i samband med antagningen till högskolan (25:4-regeln). Att snedrekryteringen till högskolan sedan inte längre försvagas vid 30 års ålder i kullarna som föddes under 1980-talet kan hänga ihop med förändrade regler kring antagning och arbetslivserfarenhet – det är inte längre någon fördel att vara åtminstone 25 år fyllda och ha arbetslivserfarenhet. Vi vet inte säkert att det är på det sättet, men det är ett rimligt antagande.²⁶

När det gäller UKÄ:s statistikrapportering har vi i och med denna analys fått stöd för att behålla uppföljningsåldern 25 år, vilket är den ålder som vi till exempel använder i den officiella statistiken om social snedrekrytering till högskolan. Men vi har också sett att det finns skäl att återkomma med vissa intervaller till frågan hur styrkan i sambandet mellan social bakgrund och högskolestudier påverkas av uppföljningsålder. Samhället och högskolan (inklusive tillträdesreglerna) är ju föränderliga, och närmast i tid kanske vi kan tro att coronapandemin kan påverka valen och möjligheterna att börja i högskolan utifrån social bakgrund. Om och åt vilket håll det eventuellt slår – till exempel om det är äldre personer från studieovana hem som i jämförelsevis stor utsträckning söker sig till högskolan – är en empirisk fråga som UKÄ får återkomma till.

Klassificering av högutbildade föräldrar

Det är egentligen självklart att sättet man klassificerar föräldrarnas utbildning på kan ha betydelse för styrkan i sambandet mellan social bakgrund och högskolestudier. Om vi till exempel skulle slå samman gruppen med forskarutbildade föräldrar med gruppen vars föräldrar har en längre eftergymnasial utbildning (minst 3 år, men utan forskarutbildning), skulle den sociala

²⁵ UKÄ (2020), Rapport 2020:18. Där framkom att snedrekryteringen inte hade minskat bland 70-talister jämfört med 60-talister, trots att 70-talisterna hade börjat i högskolan i betydligt större utsträckning.

²⁶ En alternativ förklaring skulle till exempel kunna hänga samman med utlandsstudier. Sådana är vanligare bland barn till högutbildade föräldrar och kan eventuellt försena deras övergång till svensk högskoleutbildning. Möjligheten till utlandsstudier har förbättrats stort över tid i och med att det 1989 blev lättare för studenter att få studiemedel för studier utomlands. Vi har inte undersökt om och med hur många år som utlandsstudier försenar övergången till svensk högskola. Inte heller har vi undersökt hur vanligt utlandsstudier är i olika födelsekullar. Poängen här är mer att illustrera att det kan finnas alternativa förklaringar till att uppföljningsålderns betydelse för den sociala snedrekryteringen har förändrats över tid.

snedrekryteringen vara starkare (i relation till grupper vars föräldrar hade kortare utbildning) i denna ”sammanslagna” grupp än i en grupp som enbart består av dem med högutbildade föräldrar utan forskarutbildning.

Ett problem som vi har illustrerat i denna statistiska analys är att vi inte alltid kan välja (eller välja på något enkelt sätt) hur föräldrarnas utbildningsnivå klassificeras. Det är med hjälp av svensk utbildningsnomenklatur (SUN)²⁷ som UKÄ vanligen klassificerar föräldrarnas utbildning på olika nivåer, och i det klassifikationsschemat kan utbildningar ändra nivåkategori om de förlängs. Vi har bland annat exemplifierat med sjuksköterskeutbildningen – denna utbildning har ändrat kategori över tid från att vara en kortare eftergymnasial utbildning (mindre än 3 år) till en längre eftergymnasial utbildning (3 år eller längre). Exemplet illustrerar också att det har blivit svårare att göra adekvata jämförelser av den sociala snedrekryteringen över tid om man använder föräldrarnas utbildningsnivå som indikator på social bakgrund. Vi vill ju helst jämföra äpplen med äpplen och inte äpplen med päron.

I analyserna har vi försökt att ta hänsyn till att vissa utbildningar hos föräldrarnas har ändrat nivå över tid genom att klassificera om dem. Men även om vi kunde identifiera skillnader i styrkan av den sociala snedrekryteringen beroende på hur vi klassificerade personer med högutbildade föräldrar (utan forskarutbildning), fann vi att våra slutsatser kring utvecklingen av den sociala snedrekryteringen kvarstod. I framtiden kan det dock se annorlunda ut, eftersom en allt större andel i gruppen med högutbildade föräldrar (utan forskarutbildning) kommer att ha föräldrar med traditionellt sett kortare eftergymnasiala utbildningar. Om det inte vore någon skillnad i snedrekrytering mellan dem som har föräldrar med längre eller kortare eftergymnasiala utbildningar, skulle det inte vara något problem – men övergången till högskolan skiljer sig stort mellan dessa två grupper.²⁸

Hur ska vi då gå till väga i framtiden? Som framgått har UKÄ i denna statistiska analys kodat om ett antal av föräldrarnas utbildningar. Men samtidigt har vi inte kunnat koda om samtliga utbildningar som har förlängts. Men även om vi endast har genomfört ett test av betydelsen av att klassificera om ett antal av föräldrarnas utbildningar, så har det testet bidragit till kunskap om vad som påverkar den sociala snedrekryteringen över tid. Det är för tidigt att svara på om UKÄ i framtiden ska genomföra några förändringar i till exempel den officiella statistik som vi redovisar om social bakgrund och högskolestudier. För att en sådan förändring ska ske behöver vi förmodligen inleda en diskussion med förslagsvis SCB och forskare inom området breddad rekrytering till högskolan. Vår förhoppning är dock att denna statistiska analys redan nu kan vara till hjälp för utredare och forskare som själva genomför studier av den sociala snedrekryteringen till högre studier.

²⁷ I denna analys har vi använt *SUN 2000*. Det finns numera en reviderad version, *SUN 2020*, men den förändrar inte våra slutsatser.

²⁸ Se till exempel UKÄ (2020), rapport 2020:18 samt UKÄ och SCB (2020), *Högskolenybjörjare 2019/20 och doktorandnybjörjare 2018/19 efter föräldrarnas utbildningsnivå*, Statistiska meddelanden UF 20 SM 2020.

Två slutsatser om UKÄ:s statistikrapportering och analyser

Sammanfattningsvis kommer UKÄ att fortsätta arbeta med statistik och analys om social snedrekrytering till högskolan längs följande två linjer:

- UKÄ kommer att fortsätta använda uppföljningsåldern 25 år som huvudregel.
- UKÄ kommer åtminstone i en nära framtid att behålla den klassificering av eftergymnasiala utbildningar hos föräldrarna som följer SUN i original (svensk utbildningsnomenklatur). Indelningen är dock inte helt adekvat för att följa upp om den sociala snedrekryteringen till högskolan har förändrats över tid, något som vi kan behöva kommentera i olika rapporteringar och uppföljningar. UKÄ har ännu inte bestämt om vi i framtiden kommer att genomföra förändringar i klassificeringen av föräldrarnas eftergymnasiala utbildningar.